

PRÁVNÝ PLURALIZMUS V SLOVENSKOM TRESTNOM PRÁVE

MATEJ ŠIMÁŠEK

Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola, Ústav verejného práva, Slovenská republika

Abstract in original language

Cieľom príspevku je v krátkosti analyzovať málo preskúmanú problematiku právneho pluralizmu v slovenskom právnom poriadku. Právo ako dynamicky rozvíjajúci sa fenomén, ovplyvnený elementami nadštátnych právnych systémov a medzinárodného práva, stráca svoj národný charakter. Tento jav má svoje špecifické prejavy aj v slovenskom trestnom práve, ktoré sú stručne rozobrané v tomto príspevku tak z hľadiska teoreticko-právneho, ako aj praktického.

Key words in original language

právny pluralizmus, právny monocentrizmus, právny polycentrismus, globalizácia práva, europeizácia práva, slovenské trestné právo, štruktúra právneho poriadku

Abstract

The aim of this contribution is to briefly examine and analyze the overlooked issues of legal pluralism in Slovak Law. Law as a dynamic and developing phenomena, affected in large part by elements of a multinational legal system and international law, is losing its national character. This phenomenon has been manifesting itself into Slovak Criminal Law as well. It is briefly analyzed in theoretical aspect in this contribution. As well as in legal and practical aspects.

Key words

legal pluralism, monocentrism of law, polycentrism of law, globalisation of law, Europeanization of law, Slovak Criminal Law, structure of legal order

1. ÚVOD

Právo na počiatku 21. storočia sa dynamicky rozvíja a prechádza rôznymi obmenami. Mení sa po formálnej i obsahovej stránke. Tento fenomén sa prejavuje aj zmenami v oblasti právnej kultúry, tak na národnej ako aj celosvetovej úrovni. Právo ovplyvnené prvkami nadštátnych právnych systémov a medzinárodného práva v dôsledku toho stráca svoj národný charakter. Stáva sa zložitým a pre bežných recipientov neprehľadným systémom pravidiel. V tomto smere je nutné zvýrazniť aj osobitné postavenie paraprávnych (neštátnych) normatívnych systémov existujúcich paralelne popri štátom uznanom právnom poriadku, ktoré pôsobia v rámci určitých spoločenských, etnických, náboženských, či kultúrnych jednotiek.

V kontext vyššie uvedeného sa však pojem právo relativizuje. Dochádza k jeho pluralizácii. Právna veda prirodzene musí tento vývoj a zmeny reflektovať. Problematika pluralizmu práva je teda téma nanajvýš aktuálna. V ostatnom čase je široko diskutovaná na rozličných odborných fórach a to z rôznych filozofických, sociologických, politologických, či teoreticko-právnych zorných uhlov.

Právo prechádza radikálnymi zmenami, pričom do popredia sa dostávajú pluralizačné tendencie zvyrazňujúce ideovú rôznorodosť, odvíjajúcu sa od etnickej, náboženskej, kultúrnej či etickej diferenciacie spoločnosti. Paralelne s týmto procesom prebieha v celosvetovom meradle proces globalizácie. Ekonomická, sociálna a kultúrna globalizácia sa v konečnom dôsledku prejavuje v prelínaní rôznych hodnotových a ideových základoch, na ktorých fungovala spoločnosť dlhé stáročia.

Podľa Gerlocha multikulturálny pohľad na právo je treba vidieť najmä v relácii subjektívnych práv a rôznych kultúrnych hodnôt, špecificky potom v ochrane menšinových práv a presadzovaní princípu tzv. pozitívnej diskriminácie.¹

2. PRÁVNY PLURALIZMUS A PRÁVNY POLYCENTRIZMUS

V posledných desaťročiach sa hovorí o prekonaní tradičnej predstavy o monocentrizme v práve, ktorý akcentuje tradičnú úlohu národného normotvorcu a predovšetkým v odbornej verejnosti rezonujú pojmy právny pluralizmus a polycentrismus (multicentrizmus) v práve. Ide o pojmy významovo príbuzné a vzájomne súvisiace, nie však identické. Kým pojem právny pluralizmus možno spájať s pluralitou prístupu k právu.

Právny pluralizmus vychádza z myšlienok právneho pozitivizmu XX. Storočia. Nachádza viacero právnych poriadkov s vlastnými pravidlami uznania a reálnymi alebo aspoň predstaviteľnými ohniskovými normami. Pokusy previesť všetko právo platné na tom istom území a v tom istom čase na spoločnú základnú normu sú síce možné, ale stále viac odporujú výsledkom aplikácie paradigmi právneho pozitivizmu a sociologického prístupu k právu.²

Teória polycentrizmu hovorí o viacerých centrách (zdrojoch) vytvárania práva v ktorých vzniká právo, pričom toto právo uznávané štátom je chápané ako právo pozitívne. V prípade polycentrizmu práva ide o: “pokus

¹ Gerloch, A.: *Polycentrismus v recentním právu: příčiny důsledky* in: *Pluralismus moci a práva – Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej v dňoch 25. – 27. marca 2009 v Tatranskej Štrbe*, Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva – Ústav štátu a práva Slovenskej akadémie vied, 2009. 480 s.

² Kyela, J.: *Měníci se struktúra právního řádu a jeho atribúty*. In: *Eric Stein Working Paper No 1/2009*. Praha: 2009

zachytit posun ve vnímání struktury právního řádu, který buď ztrácí jediné ohnisko (základní norma), nebo se mění pojetí tohoto ohniska. Nejde již o špici pyramidy (byť i to bylo vždy jen zjednodušenou metaforou reality), od níž se odvíjejí nižší úrovně právního řádu, neboť významné části právního řádu nemají svůj původ na území státu, nejsou tedy svou existencí (platností) odvozeny od onoho ohniska. Naproti tomu bychom mohli mluvit o zachování ohniska právního řádu v tom případě, že s ním nespojíme vznik, ale účinky mimo území státu vzniklých právních norem (inkorporace mezinárodních smluv, integrační zmocnění pro vstup do Evropské unie, případně ustanovení pojednávající o účincích evropského práva). Právo by tak stále mohlo být „příkazem suveréna“, jakkoliv ten jej z určité části nevytváří, určuje však, co jím je, a to bez ohledu na původ”.

Osobitne treba poukázat' na časopriestorovú a sociokultúrnu podmienenosť práva. Právo vo svojej podstate reflektuje dobu. Tento jav je spôsobený viacerými faktormi. Za vnútorné príčiny tohto javu považujem celospoločenské zmeny v modernej a postmodernej spoločnosti, ktorá stráca svoju homogénnosť. Paralelne s týmto procesom prebieha proces globalizácie, ktorý sa ako externý činiteľ prejavuje aj v právnom systéme. Existencia nadnárodných entít zasahujúcich do suverenity národných štátov a súčasná absencia centrálnej moci sa v konečnom dôsledku prejavuje aj v právnom poriadku. V dôsledku vyššie uvedených procesov dochádza k pluralizácii moci a centier tvorby práva.

3. PREJAVY PRÁVNEHO PLURALIZMU V SLOVENSKOM TRESTNOM PRÁVE

Reálna existencia viacerých normatívnych systémov, založených na rôznych hodnotových základoch a východiskových právnych princípoch, v spoločnosti (v štáte) a ich pôsobenie na subjekty žijúce v istom čase a priestore spôsobuje radu praktických problémov. V tomto kontexte sa ako najväčší problém javí stret dvoch (resp. viacerých) obsahovo protichodných noriem a ich následná aplikácia. Právna teória, ale aj prax sa snažia podobným situáciám vyhnúť, no nie vždy úspešne.

Vzhľadom k obsahovému zameraniu príspevku sa však bližšie nechcem venovať problematike právneho pluralizmu, ktorú možno považovať skôr za objekt skúmania právnej teórie, prípadne štátovedy. V krátkosti sa chcem zamerať na prejavy takto pomenovaného javu v slovenskom právnom poriadku, špeciálne v právnom odvetví trestného práva a inštitúty na základe, ktorých k týmto prejavom odchádza.

Na účely tohto článku si dovoľím rozdeliť právnu reguláciu pôsobiace na území Slovenska do týchto kategórií:

medzinárodná

nadnárodná

národná

Každá z týchto kategórií je charakterizovaná určitými špecifikami, ktoré sú jej vlastné. Tie sa odvíjajú od celej rady faktorov, ktoré budú aspoň v stručnosti popísané bližšie. Problematika konkrétnej právnej regulácie sa potom samozrejme úzko prelína s problematikou prameňov trestného, tak v materiálnom ako aj formálnom zmysle slova.

Medzinárodné právo je ucelený, rozvíjajúci sa súbor právnych pravidiel, prostredníctvom ktorého sú regulované politické, hospodárske, sociálne a iné spoločenské vzťahy, ktoré existujú medzi národmi a štátmi. Normy medzinárodného práva sú tvorené na pôde medzinárodných organizácií, v ktorých majú rôzne zastúpenie jednotliví členovia medzinárodného spoločenstva. Plyn jednotlivých členov medzinárodného spoločenstva na rozvoj a tvorbu noriem medzinárodného práva je odlišný. Hlavnú úlohu v procese tvorby medzinárodného zmluvného i obyčajového práva zohráva diplomacie. Aj najsilnejší členovia medzinárodného však spoločenstva s do istej miery limitovaný na jednej strane mechanizmami medzinárodného práva, ale tiež vzájomným mocensko – politickým zápasom. Normy medzinárodného práva majú z pohľadu trestného práva význam predovšetkým v oblasti ochrany základných práv a slobôd.

Prameňom práva sú aj medzinárodné zmluvy o ľudských právach a základných slobodách, medzinárodné politické zmluvy, medzinárodné zmluvy vojenskej povahy, medzinárodných zmlúv, z ktorých vzniká Slovenskej republike členstvo v medzinárodných organizáciách, medzinárodné hospodárske zmluvy všeobecnej povahy, medzinárodné zmlúv, na ktorých vykonanie je potrebný zákon, a medzinárodné zmluvy, ktoré priamo zakladajú práva alebo povinnosti fyzických osôb alebo právnických osôb. Na ich platnosť sa vyžaduje, aby boli vyhlásené spôsobom ustanoveným zákonom a pred ratifikáciou Prezidenta ich odsúhlasila Národná rada Slovenskej republiky.

Za splnenie týchto okolností majú medzinárodné zmluvy o ľudských právach a základných slobodách, medzinárodné zmluvy, na ktorých vykonanie nie je potrebný zákon, a medzinárodné zmluvy, ktoré priamo zakladajú práva alebo povinnosti fyzických osôb alebo právnických osôb prednosť pred zákonom.³

Existuje celá rada medzinárodných zmlúv, ktoré sa dotýkajú trestného práva. Medzi najvýznamnejšie, patria najmä:

Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach

³ Čl. 7. ods. 4, 5 Ústavy SR

Dohovor o ochrane základných ľudských práv a slobôd

Európsky dohovor o potláčaní terorizmu

Európsky dohovor proti mučeniu a inému, krutému, neľudskému či ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu

Dohovor o právach dieťaťa⁴

Pre Slovenskú republiku je aktuálna predovšetkým problematika harmonizácie slovenského právneho poriadku s komunitárnym právom. Transformačný proces prebieha vo viacerých etapách a odvíja sa na jednej strane od globálneho vývoja vonkajších politík Európskej únie, na strane druhej od prehlbovania európskej integrácie.

Z Ústavy Slovenskej republiky vyplýva, že právne záväzné akty Európskych spoločenstiev a Európskej únie majú prednosť pred zákonmi Slovenskej republiky. Osobitne dôležité je v tomto smere ústavné zmocnenie ustanovenie o spôsobe prevzatia právne záväzných aktov, ktoré vyžadujú implementáciu. To sa vykoná:

zákonom alebo

nariadením vlády ak to ustanoví zákon na vykonanie Európskej dohody o pridružení uzatvorenej medzi Európskymi spoločenstvami a ich členskými štátmi na strane jednej a Slovenskou republikou na strane druhej a na vykonanie medzinárodných zmlúv podľa čl. 7 ods. 2⁵

Sféra policajnej a justičnej spolupráce patrí do III. Piliera politík európskej únie. Podľa niektorých názorov však aj komunitárne právo má účinky v oblasti trestného práva, a to účinky jednak negatívne a jednak pozitívne. Práve negatívne účinky nastávajú v prípade, že národná právna regulácia kolide s komunitárnym právom. Osobitne treba spomenúť aj postavenie Európskeho súdneho dvora a Súd prvého stupňa, ktorého rozhodnutia majú dopad aj na národné právo, predovšetkým v oblasti ochrany základných práv a slobôd. V uvedenom kontexte sa ako zaujímavé v tejto oblasti dajú považovať úvahy o prejavoch europeizácie práva v slovenskom právnom poriadku.⁶

⁴ Ivor: Ivor J. a kolektív, *Trestné právo hmotné, Všeobecná časť 1*, Bratislava, Iura Edition, 2006, s. 530, ISBN 80-8078-099-4

⁵ Čl. 7 ods. 2 Ústavy SR

⁶ Večeňa, M.: *Diversita a jednota práva*. In *Acta Universita Brunensis Iuridica No 337. Dny práva – 2008 – Days of Law. 2. ročník mezinárodnej konferencie pořádané PF MU*. Brno: MU 2008. 1329 – 1341

Trestnoprávna regulácia na vnútroštátnej úrovni v súčasnosti už do značnej miery akcentuje medzinárodné a európske štandardy. V rámci hierarchie prameňov práva v Slovenskej republike ma výsadné postavenie Ústava Slovenskej republiky ako základný zákon štátu, ktorá má prednosť aj pred medzinárodnými zmluvami a komunitárnym právom. Treba podotknúť, že trestnoprávne inštitúty, ktoré sú ústavne zakotvené vychádzajú z tradícií demokratického a právneho štátu a preto nekolidujú s normami nižšej právnej sily (vrátane medzinárodných zmlúv a komunitárneho práva). Základné normy trestného práva v Slovenskej republike vychádzajú, tak z ústavy, ako aj z medzinárodných zmlúv a komunitárneho práva a preto základným problémom ich vzájomné pôsobenia na území Slovenska je ich .nedostatočná (pomalá) transpozícia.

IV. ZÁVER

Vzhľadom na obmedzený rozsah tejto práce a tiež na jej zameranie nie je možné detailne analyzovať jednotlivé ustanovenia súvisiace s predmetnou problematikou. V ostatných rokoch, najmä v súvislosti globalizačnými procesmi v spoločnosti, došlo v tomto smere k mnohým zmenám v právnej regulácii. Je však nutné poznamenať, že recentná právna úprava má aj určité nedostatky, ktoré je potrebné odstrániť. Aj v súvislosti s členstvom Slovenskej republiky v medzinárodných organizáciách vyplývajú určité záväzky na harmonizáciu legislatívy a skvalitnenie medzinárodnej spolupráce v tejto oblasti. Osobitne by som zvýraznil postavenie súdov, ktorých právomoc v rámci výkladu a interpretácie noriem by mohol byť kľúčovým faktorom pri odstránení negatívnych dôsledkov nedostatočnej právnej úpravy trestnoprávneho postihu kriminality.

Literature:

- Ivor J. a kolektív, Trestné právo hmotné, Všeobecná časť 1, Bratislava, Iura Edition, 2006, s. 530, ISBN 80-8078-099-4
- Pluralizmus moci a práva – Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej v dňoch 25. – 27. marca 2009 v Tatranskej Štrbe, Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva – Ústav štátu a práva Slovenskej akadémie vied, 2009. 480 s., isbn 978 - 80 - 970144 - 3 - 8
- Kyela, J.: Měníci se struktúra právního řádu a jeho atribúty. In: Eric Stein Working Paper No 1/2009. Praha: 2009
- Večeřa, M.: Diversita a jednota práva. In Acta Universita Brunensis Iuridica No 337. Dny práva – 2008 – Days of Law. 2. ročník

mezinárodníkonference pořádané PF MU. Brno: MU 2008. 1329 – 1341,
ISBN 978-80-210-4733-4

- Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky

Contact – email

matejsimasek@gmail.com